

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 5, p. 475-491, October 2012

**ZİHİNSEL YETERSİZLİĞİ OLAN VE OLMAYAN OKUL ÖNCESİ
DÖNEM ÇOCUKLARIN ANNE-BABALARININ BENLİK
SAYGISI, KAYGI DÜZEYLERİ VE ANNE-BABA
TUTUMLARININ BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN
KARŞILAŞTIRILMASI**

*A COMPARISON OF SELF-ESTEEM, TYPES OF ANXIETY AND ATTITUDE OF
PARENTS OF PRESCHOOL CHILDREN WITH AND WITHOUT
MENTAL DISABILITY ACCORDING TO SOME VARIABLES*

Yard. Doç. Dr. Esra DERELİ

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlköğretim Bölümü

Abstract

The purpose of this study was to investigate whether with and without mental disabilities parents of childrens' between of 4-6 years old self-esteem,types of anxiety and attitude of parents differ based on qualifications of personnel. The study group was composed by 300 parents with mental disabilities (150) and without mental disabilities (150) childrens between of 4-6 years old in Konya and Eskişehir. The data were collected using the Spielberger State- Trait Anxiety Inventory, a method of family life and bringing up children (PARI) and Coopersmith Self-esteem Scale. Analysis of data was used descriptive statistics, t test for independent groups, One Way Anova.. Results indicated that parents self-esteem, trait anxiety, democratic attitude and extreme interest of motherhood scores significantly differed based on state of with mental disability and without mental disability. Parents of children with mental disabilities state anxiety, and pressure disiplin scores significantly differed based on special education and rehabilitation center year go to. Also parents of children with mental disabilities and parents of children without mental disabilities self-esteem, trait anxiety, extreme interest of motherhood and democratic attitude scores significantly differed based on childrens' age, gender and whether have brother/ sister or not have brother/sister.

Key Words: Mental Disability, Self-Esteem, Trait Anxiety, State Anxiety, Attitude of Parents, Preschool Education.

Öz

Bu araştırmada, zihinsel yetersizliği olan ve olmayan 4-6 yaş arası çocukların anne-babalarının benlik saygısı, kaygı düzeyleri ve anne-baba tutumlarının özlük niteliklerine göre farklılaşp farklılaşmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini Konya ve Eskişehir’de 4-6 yaş arasında zihinsel yetersizlikli çocuğu olan 150 ve 4-6 yaş arasında zihinsel yetersizlikli çocuğu olmayan 150 anne-baba olmak üzere toplam 300 anne-baba oluşturmaktadır. Araştırmada Spielberger Sürekli-Durumluk Kaygı Envanteri, PARI (Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum) Ölçeği ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistikler, t-testi, ANOVA teknikleri ile yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda anne-babaların benlik saygısı, sürekli kaygı, aşırı koruyucu tutum ve demokratik tutumlarının zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip olma ve zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip olmama durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Zihinsel yetersizliği olan çocukların anne-babalarının anlık kaygı ve sıkı disiplin anne-baba tutumunun özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine gitme devam süresi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı bulunmuştur. Zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocukların anne-babalarının benlik saygısı, sürekli kaygı, aşırı koruyucu ve demokratik anne-baba tutumlarının çocuğun cinsiyeti, çocuğun yaşı ve çocuğun kardeşinin olup olmaması değişkenlerine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zihinsel Yetersizlik, Benlik Saygısı, Sürekli Kaygı, Durumluk Kaygı, Anne-Baba Tutumu, Okul Öncesi Eğitim

Giriş

Bir ailede çocuğun doğumu o ailenin yaşamında oldukça önemli bir yer tutmakta ve ailenin o güne kadar sürdürdüğü yaşam biçiminde bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Çocuk en geniş anlamda kadın ve erkeğin ortak bir ürünü, neslin devamı, eşleri birbirine bağlayan bağ, özlem gideren bir araç, anne babanın gelecek sigortası, annenin verdiği bir armağan ve sevgi olarak kabul edilmektedir (Ataman, 2003). Anne-baba ve çevredeki diğer bireylerin beklentisi, anne-babanın temel görevi olan fiziksel, zihinsel ve psikolojik yönden sağlıklı bir çocuk yetiştirmektir (Şendil ve Balkan, 2005; Coşkun ve Akkaş, 2009). Anne-babalar sağlıklı bir çocuğun dünyaya gelmesini beklerken, çocuğun yetersizlikli olarak dünyaya gelmesi ailenin gelecekle ilgili beklentilerini değiştirecektir (Deniz, Dilmaç ve Arıca, 2009). Aile, çocuğun gelişmesi, bilgilenmesi ve toplumda çeşitli rol ve sorumluluklar üstlenmesinden birinci derece sorumludur. Ancak çocuğun normalden farklı doğması veya ileriki yıllarda akranlarından farklılaşması bu güzel duyguların yerini olumsuz duygulara bırakmasına sebep olmakta ve ailenin sorumluluğunu daha da arttırmaktadır (Eripek 1996). Yetersizliği olan bir çocuğa sahip olmak, yetersizliği ne olursa olsun birtakım özel güçlükleri de beraberinde getirmektedir. Bu güçlükler; psikolojik, ekonomik, eğitim durumu, yaşam tarzı (sosyo-kültürel ve boş zamanları değerlendirme etkinlikleri vb), aile çevresi ve sosyal çevre ile ilişkiler, çocuğun engel durumu olarak gruplandırılabilir (Özşenol, Işıksan, Ünay, Aydın, Akın ve Gökçay 2003). Anne-babanın yetersizliği olan çocuğa karşı tutum ve davranışları yetersizliğin türü, derecesi, çocuğun yaşı, çocuğun cinsiyeti, sağlık sorunun olup olmaması gibi durumlara göre farklılık göstermektedir (Özüdoğru- Erdoğan, 2010). Zihinsel yetersizlik, 18 yaşından önce başlayan, hem zihinsel işlevler hem de kavramsal, sosyal ve pratik uyumsal becerilerde

kendini gösteren uyumsal davranışların her ikisinde de anlamlı sınırlılıklar olarak karakterize edilen bir yetersizliktir (Eripek, 2005). Çocuklarına zihinsel yetersizlik tanısı koyulan anne-babalar karışık duygular yaşayabilir ve bunalımlı hissedebilirler. Çocuklarının bu durumu ile karşılaştıklarında ilk önce giderek artan bir hayal kırıklığı yaşarlar. Zihinsel yetersizliği olan çocuğun doğması, eğitilmesi ve yetiştirilmesi aile için çok kaygılı ve stresli bir durumdur. Çocuklarının engelli olduğunu öğrenen ya da fark eden ailelerde gözlenen duygusal tepkiler genellikle derin üzüntü, şok, suçluluk, derin keder, reddetme, depresyon, utanma ve kızgınlık olmaktadır. Anne-babaların bu duygularla baş edebilmeleri farklılaşmakla birlikte bu kaygı ve stres verici durumla baş edebilmek oldukça zordur. Zihinsel yetersizliği olan çocukların sağlık sorunları, bakımı ve eğitimleri için anne-babalara getirdiği maddi yük, çocuğun aileye bağımlı olması, çocuğun ilerleyen durumu ile ilgili belirsizlik, çocuğun gelişim güçlükleri, toplumun yetersizliği olan bireylere karşı bakış açısının olumsuz olması, ailenin toplum kuruluşlarından yeterince destek alamaması, bu çocuklarla seyahat zorluğu, anne-babanın sosyal çevrede çocuğun yaratacağı sıkıntı, bu çocukların bakımı nedeni ile anne-babanın sosyal hayatı ve çalışmalarına daha az zaman ayırabilmeleri ve gelecekle ilgili planlarının sınırlı olması anne-babaların kaygılarını artırmaktadır (Coşkun, 2010; Özüdoğru-Erdoğan, 2010). Kaygı dış dünyadan kaynaklanan bir tehlike ihtimali ya da kişi tarafından tehlikeli olarak algılanıp yorumlanan herhangi bir durum karşısında yaşanan bir duygudur. Kişi kendisini bir alarm durumunda ve sanki bir şey olacaktı gibi hisseder, tedirginlik duyar (Gürün, 1991; Nar, 2005). Spielberger (1970) kaygıyı durumluk ve sürekli kaygı olarak ikiye ayırmıştır. Durumluk kaygı korku, kaygı ve gerginlikle karakterize edilen o anki heyecansal durumdur. Bu tip kaygı, insanın içinde bulunduğu durumu, ortamı tehdit eden, tehlike yaratan biçimde algılayıp yorumlamasından kaynaklanır. Sürekli kaygı ise bir kişilik özelliği olup, belli çevresel durumları tehdit edici olarak algılamayı ve bu durumlarla artan durumluk kaygı ile tepki vermez (Öner, 1997).

Zihinsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin çocuğuna ilişkin yaşadıkları kaygı, zihinsel yetersizlikli bireye sahip olmanın verdiği suçluluk duygusu çocuklarına karşı tutumlarını ve benlik saygılarını etkilemektedir (Girli, Yurdakul, Sarısoy ve Özekes, 1998). Anne-baba tutumları demokratik ve eşitlik tanıma, aşırı koruyucu, sıkı disiplin, ev kadınlığı rolünü reddetme ve karı-koca geçimsizliği olarak gruplanmaktadır. Demokratik ve eşitlik tanıma anne-baba tutumu çocukların hem denetlendiği hem de ilgi ve gereksinimlerine karşı duyarlı davranılmasını amaçlayan bir tutumdur (Dönmezer, 1999). Aşırı koruyucu anne-baba tutumu, çocuklarına gereğinden fazla kontrol ve özen gösterme, çocukların kendi başarılarına karar almalarına, bağımsızlaşmalarına ve sosyal ilişkiler kurmalarına engel olma şeklinde davranışa yansımaktadır (İlhan, 2009). Sıkı disiplin anne-baba tutumu, baskı altında tutmayı, otoritenin ve disipline etmenin çocuk üzerinde aşırı uygulanmasıdır. Ev kadınlığı rolünü reddetme anne-baba tutumu çocuğun bedensel ve ruhsal gereksinimlerini karşılamayı aksatarak çocuğa düşmanca duygular beslemektir (Önder, 2003). Karı-koca geçimsizliği anne-baba arasındaki görüş ayrılığı ya da anne- babanın kendi içinde gösterdiği tutarsız ve kararsız davranmadır (Dönmezer, 1999). Yetersizliği olan çocuğa sahip anne-babaların çocuklarına karşı gösterdikleri çocuk yetiştirme anne-baba tutumları sağlıklı çocuğa sahip anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarından farklılıklar gösterebilmektedir (Girli, Yurdakul, Sarısoy ve Özekes, 1998) Benlik saygısı bireylerin mutluluğu ve hayattaki başarısını etkileyen önemli bir faktördür. Coopersmith (1967), benlik saygısını; bireyin kendi saygınlığı ile ilgili yaptığı bir değerlendirme şeklinde tanımlamış ve bireyin kendi yeterlilik, önem, başarı ve değerlerine ilişkin inancının ve kendini onaylama ya da onaylamama tutumunun bir ifadesi şeklinde açıklamıştır. Ona göre benlik saygısı, normal koşullar altında değişmezlik gösterir ancak

benlik saygısı, yaşantının farklı alanlarına, cinsiyete, yaşa ve diğer koşullara göre değişebileceğini ifade etmiştir. Rosenberg (1965), benlik saygısı kişinin yetenekleri ve kendini kabuldeki everensel duyguları ve değeri ile ilgili kendi yargılarıdır. Benlik saygısını bireyin kendisine karşı, olumlu ve olumsuz tutumu olarak tanımlamıştır. Ona göre benlik saygısı, bireyin kendini değerlendirmesinin bir sonucudur. Bireyin kendine ilişkin değerlendirmeleri sonucunda ulaştığı yargı, benlik saygısının düzeyi için belirleyici olmaktadır. Anne-babanın benlik saygısının yüksek olması zihinsel yetersizliği olan çocuktan kaynaklanan güçlüklerle baş etmesini kolaylaştırabilmektedir (Long, 1995).

Anne-baba zihinsel yetersizliği olan çocuğun tedavi ve eğitim sürecinde önemli bir rol oynar. Anne-babanın çocuğun zihinsel yetersizliğinin nedenlerine, çocuğun gelişimlerine ve çocuğun zihinsel problemlerine karşı bakış açıları tedavi ve eğitim sürecinin her aşamasını etkilemektedir (Kerkorian, McKay and Bannon, 2006; Greenberg, Constantino and Bruce, 2006). Yetersizliği olan çocukların anne-babalarına “ aile dostu” hizmetler sağlayabilmek için erken müdahale ve okul öncesi uygulayıcılarının dikkatlerini aile bireylerinin duygusal deneyimlerine yönelmeleri gerekmektedir. Destek hizmetleri ailelerin güçlü yönlerine odaklanmayı gerektirse de ailelerin kırılabilirliği ve üzüntülerini yok sayması anlamına gelmemektedir. Yetersizliği olan çocuğa hizmet sağlarken etkili bir işbirliği gerçekleştirmek, anne-baba ve uzmanlar arasında güvene dayalı bir ilişki kurulduğunda sağlanabilir. Yetersizliği olan çocukların ailelerine sunulan destek hizmetleri somut yardım ve duygusal destek olmak üzere iki şekilde olabilmektedir. Somut yardım ailelerin barınması, çocuk bakımı ve çocuğun taşınması gibi konularda sağlanırken, duygusal destek anne-babaların cesaretlendirilmesi, dinlenmesi ve kendi deneyimleri hakkındaki tanımları hakkında düşünmesini içermektedir. Anne-babaların gelecek korkusu ve kaygısı, tükenmişlikleri ve suçluluk duymaları gibi konularda duygusal desteğe ihtiyaç duymaktadırlar (Howard, Williams and Lepper, 2011). Bu nedenle bu araştırmada zihinsel yetersizliği olan çocukların anne-babaların benlik saygısı, durumluk-sürekli kaygı düzeyleri, anne-baba tutumları incelenerek bu alanlardaki durumlarını ortaya koymak, zihinsel yetersizliği olan çocukların aldıkları özel eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerine devam sürelerinin anne-babaların benlik saygısı, durumluk-sürekli kaygı ve anne-baba tutumlarını nasıl etkilediğini incelemek amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Amaç

Bu araştırmada zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocukların anne-babalarının benlik saygısı, kaygı düzeyleri ve anne-baba tutumlarının özlük niteliklerine göre farklılaşp farklılaşmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma, mevcut durumu sorgulayan betimsel bir araştırmadır. Zihinsel yetersizliği olan ve olmayan 4-6 yaş arasındaki çocukların anne-babalarının benlik saygısı, kaygı düzeyleri ve anne-baba tutumlarını incelemek için ilişkisel tarama modelinden yararlanılmıştır. Bu modelde birden fazla değişken arasındaki birlikte değişimin varlığını ve derecesini belirlemek amaçlanmaktadır. Bu çalışmada, zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocukların anne-babalarının benlik saygısı, kaygı düzeyleri ve anne-baba tutumları ile çocuğun cinsiyeti, çocuğun yaşı, çocuğun kardeşinin olup olmaması, zihinsel yetersizliği sahip olma-olmama durumu, zihinsel yetersizliği olanların özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam süreleri değişkenleri arasındaki ilişkiyi belirleme amaçlandığından, araştırmanın deseni ilişkisel tarama modeli olarak tasarlanmıştır. Veriler, farklı yaşlardaki bireylerden elde edilmiş ve kesitsel araştırma düzeni kullanılmıştır (Büyüköztürk, 2005; Karasar, 2010)

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Konya ve Eskişehir’de zihinsel yetersizliği olan ve olmayan 4-6 yaş arasındaki çocukların anne-babaları oluşturmaktadır. Bu araştırmanın örneklemini ise, Konya ve Eskişehir’de olmak üzere çocuğunda zihinsel yetersizliği olan ve özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam eden 150 anne-baba; çocuğunda zihinsel yetersizliği olmayan ve okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 150 anne-baba olmak üzere toplam 300 anne-babadan oluşmaktadır. Yaşları 4-6 yaş arasında değişen çocukların yaş ortalaması 5.6’dır, araştırma grubunda yer alan anne-babaların yaş ortalaması 38’dir. 4-6 yaş arasında zihinsel yetersizliği olan çocukların 88’i (% 58.7) kız, 62’si (% 41.3) erkek, 4-6 yaş arasında zihinsel yetersizliği olmayan çocukların 84’ü (% 55.6) kız, 67’si erkektir (% 44.4). Zihinsel yetersizliği olan çocukların 35’i (%23.3) 4 yaşında, 36’sı (%24.0) 5 yaşında ve 79’u (%52.7) 6 yaşındadır, zihinsel yetersizliği olmayan çocukların 35’i (%23.3) 4 yaşında, 37’si (% 24.7) 5 yaşında ve 78’i (% 52.0) 6 yaşındadır. Zihinsel yetersizliği olan çocukların 26’sının (% 17.3) kardeşi yok, 124’ünün (%82.7) kardeşi vardır, zihinsel yetersizliği olmayan çocukların 52’sinin (%34.7) kardeşi yok, 98’inin (% 65.3) kardeşi vardır. Zihinsel yetersizliği olan çocukların 51’i (%34.0) 1 yıl, 31’i (% 20.7) 2 yıl, 30’u (% 20.0) 3 yıl ve 38’i (%25.3) 4 yıl özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam etmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada zihinsel yetersizliği olan ve olmayan okul öncesi dönem çocukların anne-babalarının benlik saygılarının belirlenmesi amacıyla Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, kaygı düzeylerini belirlenmesi amacı ile Spielberger Sürekli- Durumluk Kaygı Envanteri, anne-baba tutumlarını belirlenmesi amacıyla PARI (Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği) kullanılmıştır.

Durumluk ve Sürekli Kaygı Envanteri

Öner ve Le Compte (1983) tarafından Türk kültürüne uyarlanan, geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarıyla birlikte norm çalışmalarının da yapıldığı Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri; Durumluk Kaygı Ölçeği ve Sürekli Kaygı Ölçeği olmak üzere kaygının iki boyutunu ölçmektedir. Durumluk Kaygı Ölçeği, bireylerin belirli bir anda belirli koşullarda kendisini nasıl hissettiğini betimlemesini, içinde bulunduğu duruma ilişkin duygularını dikkate alarak maddeleri cevaplaması gerektirir. Sürekli Kaygı Ölçeği ise; bireyin genellikle kendisini nasıl hissetmesi gerektiğini belirtir. Kuder- Richardson 20 formülünün genelleştirilmiş bir formu olan alpha korelasyonları ile saptanan güvenilirlik katsayıları; “Sürekli Kaygı Ölçeği” için 0.83 ile 0.87 arasında; “Durumluk Kaygı Ölçeği” için 0.94 ile 0.96 arasında değişmektedir. Bu elde edilen veriler Türkçe ölçeklerin yüksek madde homojenliği ve iç tutarlılığa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ölçeği oluşturan maddelerin, güvenilirliği ve geçerliği hakkında ayrıntılı bilgi sağlayan “Item Remainder” korelasyonu tekniğine göre; Türkçe formunun madde güvenilirliği korelasyonları, Sürekli Kaygı Ölçeği için 0.34 il 0.72; Durumluk Kaygı Ölçeği için ise; 0.42 ile 0.85 arasında bulunmuştur. Ölçeğin test tekrar test yönteminden elde edilen güvenilirlik katsayıları; Sürekli Kaygı Ölçeği için 0.71 ile 0.86 arasında; Durumluk Kaygı Ölçeği için 0.26 ile 0.68 arasındadır (Öner & Le Compte, 1983).

PARI- Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği

Parental Attitude Research Instrument (PARI) Schaefer ve Bell (1958) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek Le Compte, Le Compte ve Özer (1978) tarafından Türkçe’ye uyarlanmıştır. Ölçek alt, orta ve üst sosyoekonomik düzeyden 179 anneye uygulanmıştır.

Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucunda 5 alt boyut ortaya çıkmıştır. Bunlar aşırı koruyuculuk (aşırı annelik), demokratik tutum ve eşitlik tanıma, ev kadınlığı rolünü reddetme, karı-koca geçimsizliği ve sıkı disiplindir. Ölçeğin test tekrar test güvenilirliğinde Sperman korelasyon katsayısı 0.58-0.88 arasında değişmektedir. Ölçeğe madde analizi uygulanarak geçerlik ve anlaşılabilirliği yüksek 60 madde seçilmiş ve 5 boyuttan oluşan ölçek oluşturulmuştur (Le Compte, Le Compte ve Özer, 1978).

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ)-Self-Esteem scale:

Rosenberg (1965) tarafından geliştirilmiş olan Ölçek 10 maddeden oluşan 4 dereceli Likert türü bir ölçektir ve sorulardan beşi ters kodlanmaktadır. Ölçeğin kendi içinde değerlendirme sistemine göre denekler 0 ile 6 arasında puan almaktadırlar. Sayısal ölçümlerle yapılan karşılaştırmalarda benlik saygısı, yüksek (0-1 puan), orta (2-4 puan) ve düşük (5-6 puan) olarak değerlendirilmektedir. Puanın yüksek olması benlik saygısının düşük, az olması ise benlik saygısının yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçek Çuhadaroğlu (1986) tarafından Türkçeye uyarlanan ölçeğin test tekrar test güvenilirliği 0.89, geçerliği ise 0.71'dir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışması Tuğrul (1994) tarafından da yapılmış ve psikiyatrik görüşme sonuçlarıyla ölçek arasındaki korelasyonun 0.71 olduğu belirtilmiştir (Demirtaş ve Dönmez, 2006).

Verilerin Analizi

Zihinsel yetersizliği olan ve olmayan okul öncesi dönem çocukların anne-babalarının benlik saygısı, kaygı düzeyleri ve anne-baba tutumu alt boyut puanlarının zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip olma ve olmama durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını sınamak için betimsel istatistikler ve bağımsız gruplar için t testi kullanılmıştır. Zihinsel yetersizliği olan ve olmayan okul öncesi dönem çocukların anne-babalarının benlik saygısı, kaygı düzeyleri ve anne-baba tutumu alt boyut puanlarının çocuğun cinsiyeti, çocuğun yaşı ve çocuğun kardeşinin olup olmama durumu değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için betimsel istatistikler ve One Way Anova uygulanmıştır.

BULGULAR

Zihinsel yetersizliği olan ve olmayan okul öncesi dönem çocukların anne- babalarının benlik saygısı, kaygı düzeyleri ve anne-baba tutum puanlarının zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip olma ve olmama durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi için t-testi yapılmıştır. t-testi sonuçları tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Zihinsel Yetersizliği Olan ve Olmayan Okul Öncesi Dönem Çocukların Anne-Babalarının Benlik Saygısı, Kaygı Düzeyleri ve Anne-Baba Tutumlarının Karşılaştırılması

	Değişken	Durum	N	X	Ss	df	t
Benlik Saygısı		Normal G.	150	15.626	2.63	284.152	-8.673**
		Zihinsel Y.	150	18.620	3.30		
Kaygı Tipleri	Sürekli Kaygı	Normal G.	150	46.826	5.64	294.043	-5.938**
		Zihinsel Y.	150	50.946	6.34		
Anne-Baba Tutumu	Aşırı Koruyucu T.	Normal G.	150	44.353	7.72	295.674	-3.222**
		Zihinsel Y.	150	47.106	7.06		
	Demokratik T.	Normal G.	150	27.420	3.49	293.477	3.698**
		Zihinsel Y.	150	25.826	3.95		

* $p < .05$ ** $p < .01$

Tablo 1 incelendiğinde anne-babaların benlik saygısı [$t_{284152} = 8.673, p < .01$], sürekli kaygı [$t_{(294043)} = -5.928, p < .01$], aşırı koruyucu anne-baba tutumu [$t_{(295674)} = -3.222, p < .01$] ve demokratik anne-baba tutumu [$t_{(293477)} = 3.698, p < .01$] puan ortalamaları zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip olma durumuna göre farklılaştığı görülmektedir. Zihinsel yetersizlikli çocuğa sahip olmayan anne-babaların benlik saygısı ($\bar{X}=15.626$) puan ortalamaları zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip anne-babaların benlik saygısı ($\bar{X}=18.620$) puan ortalamalarından düşüktür. Benlik saygısı ölçeğinden alınan puanlar düşüğe bireyin benlik saygısı yükselmektedir.

Zihinsel yetersizlikli çocuğa sahip olmayan anne-babaların demokratik anne-baba tutumu ($\bar{X}=27.420$) puan ortalamaları, zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip anne-babaların demokratik anne-baba tutumu ($\bar{X}=25.826$) puan ortalamalarından daha yüksektir. Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip anne-babaların sürekli kaygı ($\bar{X}= 50.946$) ve aşırı koruyucu anne-baba tutumu ($\bar{X}=47.106$) puan ortalamaları zihinsel yetersizlikli çocuğa sahip olmayan anne-babaların sürekli kaygı ($\bar{X}=46.826$) ve aşırı koruyucu anne baba tutumu ($\bar{X}= 44.353$) puan ortalamalarından daha yüksektir.

Zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocukların anne-babalarının benlik saygısı, kaygı tipleri ve anne-baba tutumlarının başka çocuklarının olup olmama durumu, çocukların yaşı, çocukların cinsiyeti, çocukların özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine gitme süreleri, anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyi değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin ANOVA testi uygulanmadan önce Levene Homejenlik Testi yapılmış ve grupların homojen olduğu bulunmuştur. Bu nedenle karşılaştırmalarda ANOVA testi kullanılmıştır.

Tablo 2. Zihinsel Yetersizliği Olan Çocukların Anne-Babalarının Benlik Saygısı, Kaygı Tipleri ve Anne-Baba Tutumlarının Çocuğun Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezine Devam Süresi Değişkenine Göre Karşılaştırılması

	Değişken	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Orta.	F	LSD
Kaygı Tipleri	Durumluk Kaygı	Gruplararası	789.157	3	263.052	6.800**	1-3,4 2-3,4
		Gruplariçi	5647.483	146	38.681		
		Toplam	6436.640	149			
Anne-Baba Tutumu	Sıkı Disiplin T.	Gruplararası	686.098	3	228.699	3.652*	4-1,2,3
		Gruplariçi	9143.236	146	62.625		
		Toplam	9829.333	149			

* $p < .05$ ** $p < .01$

Tablo 2 incelendiğinde zihinsel yetersizliği olan çocukların anne-babalarının anlık kaygı [$F_{(3-146)} = 6.800, p < .01$] ve sıkı disiplin anne-baba tutumu [$F_{(3-146)} = 3.652, p < .05$] puanlarının çocukların özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine gitme sürelerine göre farklılaştığı görülmektedir.

LSD testinin sonuçlarına göre, çocukların özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine gitme süreleri arttıkça anne-babaların durumluk kaygı puanları düşmektedir. Anne-babaların

durumluk kaygı puanlarının çocukların özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine gitme sürelerine bağlı ortalaması şöyledir: 1. Yıl ($\bar{X}=45.92$); 2. Yıl ($\bar{X}=43.64$); 3. Yıl ($\bar{X}=42.50$) ve 4. Yıl ($\bar{X}=39.60$).

LSD testinin sonuçlarına göre, 4 yıl özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam eden zihinsel yetersizliği olan çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=36.13$) sıkı disiplin anne-baba tutumu puan ortalaması çocuğu 1 yıl ($\bar{X}=41.70$), 2 yıl ($\bar{X}=39.86$) ve 3 yıl ($\bar{X}=39.80$) özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine giden anne-babaların puanlarından daha düşüktür.

Tablo 3. Zihinsel Yetersizliği Olan ve Olmayan Çocukların Anne-Babalarının Benlik Saygısı, Kaygı Tipleri ve Anne-Baba Tutumlarının Çocuğun Cinsiyeti Değişkenine Göre Karşılaştırılması

	Değişken	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Orta.	F	LSD
Benlik Saygısı	Benlik Saygısı	Gruplararası	698.026	3	232.675	26.123**	NGE-ZYE NGE-ZYK NGK-ZYE NGK-ZYK
		Gruplariçi	2636.411	296	8.907		
		Toplam	3334.437	299			
Kaygı Tipleri	Sürekli Kaygı	Gruplararası	1525.938	3	508.646	14.331**	NGE-ZYE NGE-ZYK NGK-ZYE NGK-ZYK ZYE-ZYK
		Gruplariçi	10506.208	296	35.494		
		Toplam	12032.147	299			
Aşırı Koruyucu T.	Aşırı Koruyucu T.	Gruplararası	625.648	3	208.549	3.795*	NGE-ZYE NGE-ZYK NGK-ZYE NGK-ZYK
		Gruplariçi	16267.482	296	54.958		
		Toplam	16893.130	299			
Demokratik T.	Demokratik T.	Gruplararası	206.206	3	68.735	4.924*	NGE-ZYE NGE-ZYK NGK-ZYE NGK-ZYK
		Gruplariçi	4132.231	296	13.960		
		Toplam	4338.437	299			

* $p<.05$ ** $p<.01$

Tablo 3'de görüldüğü gibi, zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocukların anne-babalarının benlik saygısı [$F_{(3-296)}=26.123, p<.01$], sürekli kaygı [$F_{(3-296)}=14.331, p<.01$], aşırı koruyucu anne-baba tutumu [$F_{(3-296)}=3.795, p<.05$] ve demokratik anne-baba tutumu puanları [$F_{(3-296)}=4.924, p<.05$] çocukların cinsiyetine göre farklılaşmaktadır.

LSD testinin sonuçlarına göre, zihinsel yetersizliği olmayan erkek çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=16.08$) ve zihinsel yetersizliği olmayan kız çocukların anne-babalarının benlik saygısı ($\bar{X}=15.30$) puan ortalaması zihinsel yetersizlikli erkek çocuğu olan ($\bar{X}=18.77$) ve zihinsel yetersizlikli kız çocuğu olan ($\bar{X}=18.43$) anne-babaların benlik saygısı puanlarından daha düşüktür. Benlik saygısı ölçeğinden alınan puanlar düştükçe bireyin benlik saygısı yükselmektedir.

LSD testinin sonuçlarına göre, zihinsel yetersizliği olmayan erkek çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=46.46$) ve zihinsel yetersizliği olmayan kız çocukların anne-babalarının sürekli kaygı ($\bar{X}=47.26$) puan ortalaması zihinsel yetersizlikli kız çocuğu olan ($\bar{X}=52.41$) ve zihinsel yetersizlikli erkek çocuğu olan ($\bar{X}=49.90$) anne-babaların sürekli kaygı puanlarından daha düşüktür. Ayrıca zihinsel yetersizlikli kız çocuğu olan anne-babaların sürekli kaygı

($\bar{X}=52.41$) puan ortalaması zihinsel yetersizlikli,erkek çocuğu olan anne-babaların puanlarından ($\bar{X}=49.90$) yüksektir.

LSD testinin sonuçlarına göre, zihinsel yetersizliği olmayan erkek çocukların anne-babalarının($\bar{X}=44.19$) ve zihinsel yetersizliği olmayan kız çocukların anne-babalarının aşırı koruyucu anne-baba tutumu ($\bar{X}=44.55$) puan ortalaması zihinsel yetersizlikli erkek çocuğu olan ($\bar{X}=46.40$) ve zihinsel yetersizlikli kız çocuğu olan ($\bar{X}=47.60$) anne-babaların aşırı koruyucu anne-baba tutumu puanlarından daha düşüktür.

LSD testinin sonuçlarına göre, zihinsel yetersizliği olmayan erkek çocukların anne-babalarının($\bar{X}=27.71$) ve zihinsel yetersizliği olmayan kız çocukların anne-babalarının demokratik anne-baba tutumu ($\bar{X}=27.05$) puan ortalaması zihinsel yetersizlikli erkek çocuğu olan ($\bar{X}=25.85$) ve zihinsel yetersizlikli kız çocuğu olan ($\bar{X}=25.80$) anne-babaların demokratik anne-baba tutumu puanlarından daha yüksektir.

Tablo 4. Zihinsel Yetersizliği Olan ve Olmayan Çocukların Anne-Babalarının Benlik Saygısı, Kaygı Tipleri ve Anne-Baba Tutumlarının Çocuğun Yaşı Değişkenine Göre Karşılaştırılması

	Değişken	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Orta.	F	LSD
Benlik Saygısı	Benlik Saygısı	Gruplararası	744.856	5	148.971	16.913**	NG4-ZY 4,5,6 NG5-ZY 4,5,6 NG6-ZY 4,5,6
		Gruplarıçi	2589.581	294	8.808		
		Toplam	3334.437	299			
Kaygı Tipleri	Sürekli Kaygı	Gruplararası	1729.835	5	345.967	9.873**	NG4-NG6 NG4-ZY 4,5,6 NG5-ZY4,5,6 NG6-ZY 4,5,6
		Gruplarıçi	10302.312	294	35.042		
		Toplam	12032.147	299			
Anne-Baba T.	Aşırı Koruyucu T.	Gruplararası	1940.682	5	388.136	7.632**	NG4-ZY 4,5,6 NG5-ZY 4,5,6 NG6-ZY 4,5,6
		Gruplarıçi	14952.448	294	50.859		
	Demokratik T.	Gruplararası	467.617	5	93.523	6.295**	NG4-ZY 4,5,6 NG5-ZY 4,5,6 NG6-ZY 4,5,6
		Gruplarıçi	4368.169	294	14.858		
		Toplam	4835.787	299			

* $p<.05$ ** $p<.01$

Tablo 4 incelendiğinde zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocukların anne-babalarının benlik saygısı [$F_{(5-294)}=16.913, p<.01$], sürekli kaygı [$F_{(5-294)}=9.873, p<.01$], aşırı koruyucu anne-baba tutumu [$F_{(5-294)}=7.632, p<.01$] ve demokratik anne-baba tutumunun [$F_{(5-294)}=6.295, p<.01$] çocuğun yaşı değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir.

LSD testinin sonuçlarına göre, zihinsel yetersizliği olmayan 4 yaş çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=16.42$), zihinsel yetersizliği olmayan 5 yaş çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=14.80$) ve zihinsel yetersizliği olmayan 6 yaş çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=15.64$) benlik saygısı puan ortalamaları, zihinsel yetersizliği olan 4 yaş

çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=19.11$), zihinsel yetersizliği olan 5 yaş çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=17.94$) ve zihinsel yetersizliği olan 6 yaş çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=18.72$) benlik saygısı puan ortalamalarından daha düşüktür. Benlik saygısı ölçeğinden alınan puanlar düşükçe bireyin benlik saygısı yükselmektedir.

LSD testinin sonuçlarına göre zihinsel yetersizliği olmayan 4 yaş çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=45.14$) sürekli kaygı puan ortalamaları zihinsel yetersizliği olmayan 6 yaş çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=47.75$) puan ortalamalarından daha düşüktür. Ayrıca, zihinsel yetersizliği olmayan 4 yaş çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=45.14$), zihinsel yetersizliği olmayan 5 yaş çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=46.37$) ve zihinsel yetersizliği olmayan 6 yaş çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=47.75$) sürekli kaygı puan ortalamaları, zihinsel yetersizliği olan 4 yaş çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=52.97$), zihinsel yetersizliği olan 5 yaş çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=51.69$) ve zihinsel yetersizliği olan 6 yaş çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=49.70$) sürekli kaygı puan ortalamalarından daha düşüktür.

LSD testinin sonuçlarına göre, zihinsel yetersizliği olmayan 4 yaş çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=42.32$), zihinsel yetersizliği olmayan 5 yaş çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=40.59$) ve zihinsel yetersizliği olmayan 6 yaş çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=46.98$) aşırı koruyucu anne baba tutumu puan ortalamaları, zihinsel yetersizliği olan 4 yaş çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=47.91$), zihinsel yetersizliği olan 5 yaş çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=48.44$) ve zihinsel yetersizliği olan 6 yaş çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=46.13$) aşırı koruyucu anne-baba tutumu puan ortalamalarından daha düşüktür.

LSD testinin sonuçlarına göre, zihinsel yetersizliği olmayan 4 yaş çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=27.47$), zihinsel yetersizliği olmayan 5 yaş çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=27.86$) ve zihinsel yetersizliği olmayan 6 yaş çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=27.82$) demokratik anne-baba tutumu puan ortalamaları, zihinsel yetersizliği olan 4 yaş çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=25.17$), zihinsel yetersizliği olan 5 yaş çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=26.00$) ve zihinsel yetersizliği olan 6 yaş çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=25.36$) demokratik anne-baba tutumu puan ortalamalarından daha yüksektir.

Tablo 5. Zihinsel Yetersizliği Olan ve Olmayan Çocukların Anne-Babalarının Benlik Saygısı, Kaygı Tipleri ve Anne-Baba Tutumlarının Çocuğun Kardeşinin Olup Olmama Değişkenine Göre Karşılaştırılması

	Değişken	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Orta.	F	LSD
Benlik Saygısı	Benlik Saygısı	Gruplararası	672.727	3	224.242	24.937**	NGY-ZYY
		Gruplariçi	2661.709	296	8.992		NGY-ZYV
		Toplam	3334.437	299			NGV-ZYY
Kaygı Tipleri	Sürekli Kaygı	Gruplararası	1455.648	3	485.216	13.580**	NGY-ZYY
		Gruplariçi	10576.499	296	35.731		NGY-ZYV
		Toplam	3334.437	299			NGV-ZYY
Anne-Baba Tutumu	Aşırı Koruyucu T.	Gruplararası	724.060	3	241.353	4.418**	NGV-ZYY
		Gruplariçi	16169.070	296	54.625		NGV-ZYV
	Demokratik T.	Gruplararası	413.431	3	137.810	9.224**	NGY-ZYY
		Gruplariçi	4422.356	296	14.940		NGY-ZYV
		Toplam	4835.787	299		NGV-ZYY	

* $p < .05$ ** $p < .01$

Tablo 5 incelendiğinde zihinsel yetersizliği olan ve olmayan çocukların anne-babalarının benlik saygısı [$F_{(3-296)}=24.937, p < .01$], sürekli kaygı [$F_{(3-296)}=13.580, p < .01$], aşırı koruyucu anne -baba tutumu [$F_{(3-296)}=4.418, p < .01$] ve demokratik anne- baba tutumunun [$F_{(3-296)}=9.224, p < .01$], çocuğun kardeşinin olup olmaması değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir.

LSD testinin sonuçlarına göre, zihinsel yetersizliği ve kardeşi olmayan çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=15.88$) ve zihinsel yetersizliği olmayan ancak kardeşi olan çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=15.77$) benlik saygısı puan ortalamaları, zihinsel yetersizliği olan ancak kardeşi olmayan çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=18.96$), zihinsel yetersizliği ve kardeşi olan çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=18.39$) benlik saygısı puan ortalamalarından daha düşüktür. Benlik saygısı ölçeğinden alınan puanlar düştükçe bireyin benlik saygısı yükselmektedir.

LSD testinin sonuçlarına göre, zihinsel yetersizliği ve kardeşi olmayan çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=45.87$) ve zihinsel yetersizliği olmayan ancak kardeşi olan çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=47.30$) sürekli kaygı puan ortalamaları, zihinsel yetersizliği olan ancak kardeşi olmayan çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=52.30$), zihinsel yetersizliği ve kardeşi olan çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=50.73$) sürekli kaygı puan ortalamalarından daha düşüktür.

LSD testinin sonuçlarına göre, zihinsel yetersizliği olmayan ancak kardeşi olan çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=43.74$) aşırı koruyucu anne-baba tutumu puan ortalamaları, zihinsel yetersizliği olan ancak kardeşi olmayan çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=46.15$), zihinsel yetersizliği ve kardeşi olan çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=47.36$) aşırı koruyucu anne-baba tutumu puan ortalamalarından daha düşüktür.

LSD testinin sonuçlarına göre, zihinsel yetersizliği ve kardeşi olmayan çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=27.40$) ve zihinsel yetersizliği olmayan ancak kardeşi olan çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=27.50$) demokratik anne-baba tutumu puan ortalamaları, zihinsel yetersizliği olan ancak kardeşi olmayan çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=25.34$), zihinsel yetersizliği ve kardeşi olan çocukların anne-babalarının ($\bar{X}=25.08$) demokratik anne-baba tutumu puan ortalamalarından daha yüksektir.

Tartışma ve Yorum

Bulgular zihinsel yetersizliği olmayan çocukların anne-babalarının benlik saygısı ve demokratik anne-baba tutumları açısından zihinsel yetersizliği olan çocukların anne-babalarına göre daha avantajlı olduklarını ortaya çıkarmıştır. Araştırma bulgularına göre zihinsel yetersizliği olan çocukların anne-babalarının sürekli kaygı ve aşırı koruyucu anne-baba tutumları açısından zihinsel yetersizliği olmayan çocukların anne-babalarına göre daha dezavantajlı oldukları bulunmuştur. Benlik saygısı, bireyin kendi saygınlığı ile ilgili yaptığı bir değerlendirmedir ve bireyin kendi yeterlilik, önem, başarı ve değerlerine ilişkin inancının ve kendini onaylama ya da onaylamama tutumunun bir ifadesidir (Coopersmith, 1967). Benliğin gelişiminde kişilerarası ilişkiler büyük önem taşır. Birey için önemli kişilerin bireyi beğenip beğenmemeleri, bireyle övünmeleri ya da utanmaları, birey hakkında söyledikleri şeyler benliğin alacağı şekli etkiler (Coopersmith, 1967; Baymur, 1994; Köknel, 1997). Zihinsel yetersizliği olan çocukların anne-babalarının benlik saygılarının zihinsel yetersizliği olmayan çocukların anne-babalarından düşük olmasının nedenleri anne-babaların yetersizliği olan çocuğa sahip dolayı suçluluk duymaları, kendilerine yönelik şüphe ve başarısızlık duygularını yaşamaları, toplumun yetersizliği olan bireylere karşı bakış açısının olumsuz olması, çevredeki bireylerin yetersizliği olan çocuklarına neden olarak görülerek anne-babayı suçlaması ve aşağılaması, çocuklarının bu özelliğinden dolayı daha çok problemlerle karşılaşmaları, kendi sosyal hayatı ve çalışmalarına daha az zaman ayırabilmeleri ve gelecekle ilgili planlarının sınırlı olmasından kaynaklanabilir (Vural-Batık, 2012; Vural, 2010; Eripek, 2009; Deniz, Dilmaç ve Arıca, 2009; Girli, Yurdakul, Sarısoy ve Özekes, 1998). Demokratik anne-baba tutumu, anne-babanın çocuğu kabulü, sevgi ve sevecenlikle ele alması, çocukla ilgilenmesi, ihtiyaçlarına karşı duyarlı olma şeklinde davranışa yansımaktadır. Çocuğu olduğu gibi kabul eden anne-babalar çocuğun ilgilerini göz önünde bulundurarak onun yeteneklerini geliştirecek ortamı çocuk için hazırlar (Yavuzer, 2000; Kulaksızoğlu, 2004). Sağlıklı bir çocuk beklentisi içinde olan ailelerin çocuğunun yetersizlikli olarak doğması ailelerin sosyal çevrelerinde, beklentilerinde, duygusal dünyalarında bazı tepkiler vermeleri neden olmaktadır. Aileler yaşadıkları bu durum karşısında şok-inkar, kırgınlık-suçluluk ve utanç duygusu yaşayabilmektedirler. Ailenin yaşadığı bu duygular çevreleri ile etkileşimlerinde sorunlar yaşamalarına neden olmaktadır (Yıldırım-Sarı, 2007; Varol, 2010; Özdemir, 2010; Fıfıloğlu ve Fıfıloğlu, 1997). Ailenin yetersizliği olan çocuğa gösterdikleri bu tepkiler çocuğun kabulünü olumsuz yönde etkileyerek zihinsel yetersizliği olan çocuğun anne-babaların demokratik anne-baba tutumlarını azaltmış olabilir. Sürekli kaygı, stres yaratan durumun tehlikeli ya da tehdit edici olarak algılanması ve bu tehditlere karşı, durumluk duygusal reaksiyonların frekansının ve yoğunluğunun artması ve süreklilik kazanmasıdır (Özgüven, 1994). Zihinsel yetersizliği olan çocukların gelişim güçlükleri, sağlık sorunları, anne-babaya bağımlılıkları, anne-babanın çocuğun geleceği ile ilgili ekonomik bağımsızlığını kazanabileceği ile ilgili şüpheleri, çocuğun getireceği ekonomik yük ve geleceği ile ilgili yaşantısının muallâkta olması zihinsel yetersizliği olan anne-babaların sürekli kaygı düzeylerinin zihinsel yetersizliği olmayan anne-babaların sürekli kaygı düzeylerinden daha çok olmasına neden olmuş olabilir (Girli vd, 1998; Duman, 1995; Özşenol ve Ünay, 2002; Herken vd, 2000). Aşırı koruyucu anne-baba tutumu, çocuklarına gereğinden fazla kontrol ve özen gösterme, çocukların kendi başlarına karar almalarına, bağımsızlaşmalarına ve sosyal ilişkiler kurmalarına engel olma şeklinde davranışa

yansımaktadır. Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip anne-babaların yaşadıkları suçluluk duygusu, acı çekme ve çocuğun yetersizliği nedeni ile davranışlarının sınırlanması gibi bazı duygulara bağlı olarak rollerini yerine getirebilmekte zorlanabilmektedirler. Anne-babanın içinde oldukları bu durumdan ötürü duydukları panik, gelecekte neler yapabileceklerinin verdiği üzüntü, kaygı ya da korku onların aşırı koruyucu anne-baba tutumunu benimsemelerinin nedeni olabilir (İlhan, 2009).

Araştırmada zihinsel yetersizliği olan çocukların özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam etme süresi arttıkça anne-babalarının durumluk kaygı ve sıkı disiplin anne-baba tutumlarının düştüğü bulunmuştur. İnsan tehlikeli gördüğü durumlarda bir miktar kaygı duyar. Tehlikeli koşulların yarattığı korku ve tedirginlik, bireyin yaşadığı geçici ve normal kaygı olarak kabul edilir. Buna “durumluk kaygı” adı verilmektedir. Stresin yoğun olduğu zamanlar durumluk kaygı seviyesinde yükselme, stres ortadan kalkınca düşme olur (Öner ve LeCompte, 1985). Zihinsel yetersizliği olan çocukların özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine gittikleri süre içinde bu kurumlarda öğrendikleri bilgi ve becerilerle anne-babayı geçici olarak rahatlatıp stresten uzaklaştırması ancak gelecekle ilgili kesin çözümler bulmamasından kaynaklanabilir (Altuğ- Özsoy,Özkahraman, Çallı, 2006) Altuğ-Özsoy, Özkahraman ve Çallı (2006) zihinsel yetersizliği olan çocukların anne-babalarının en çok gelecek kaygısı yaşadıklarını bulmuşlardır. Zihinsel yetersizliği olan çocuğun özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam etme süresi arttıkça çocukların bilgi ve becerilerinde de meydana gelen artışa paralel olarak anne-babalar çocuklarına daha çok bağımsız olma imkanı verdikleri için sıkı disiplin anne-baba tutumu azalmış olabilir.

Araştırmada zihinsel yetersizliği olan kız ve erkek çocukların benlik saygısı ve demokratik anne-baba tutumlarının zihinsel yetersizliği olmayan çocuklarınkinden düşük olduğu ancak sürekli kaygı, aşırı koruyucu anne-baba tutumlarının ise yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca zihinsel yetersizliği olan kız çocukların anne-babaların sürekli kaygıları, zihinsel yetersizliği olan erkek çocukların sürekli kaygı puanlarından yüksektir. Bu yetersizliği olan erkek ve kız çocukların anne-babalarının benlik saygısı demokratik anne-baba tutumu ve aşırı koruyucu anne-baba tutumlarındaki farklılaşma çocuğun cinsiyetinden daha çok çocuğun durumundan kaynaklandığı söylenebilir. Zihinsel yetersizliği olan kız ve erkek çocukların anne-babalarının sürekli kaygıları arasındaki farklılığın nedeni, bakım gereksinimlerinin arttığı engelli çocuklarda toplumun halen cinsiyet rollerine karşı duyarlı olması, erkek çocukların bakımlarının başkaları tarafından karşılanmasının doğal kabul edilerek ve kız çocuklarının kendi bakımları konusunda bağımlı olmalarının ailelerde çocukların geleceklerine yönelik daha çok endişe uyandırması ve kız çocuklarının ergenlikteki fiziksel değişikliklerinin bu endişeleri arttırması olabilir (Aydoğan-Akıncı, 1999; Aydoğan- Akıncı- ve Darıca 2000). Coşkun ve Akkaş (2009) engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeylerini incelediği araştırmada annelerin sürekli kaygılarının çocuğun cinsiyetine göre farklılaşmadığını bulmuşlardır. Ergin, Şen, Eryılmaz, Pekuslu, ve Kayacı (2007) engelli çocukların kaygı düzeylerini inceledikleri araştırmada engelli erkek çocuğa sahip anne-babaların sürekli kaygılarının engelli kız çocuğa sahip anne-babalarınınkinden daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Ancak Arman (2009), Çürük (2008) ve Gölalmış-Erhan (2005) zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerin sürekli kaygı düzeylerinde cinsiyete göre farklılaşmadığını bulmuşlardır.

Araştırmada zihinsel yetersizliği olmayan 4, 5, ve 6 yaş çocukların anne-babaların benlik saygısı ve demokratik anne-baba tutumları zihinsel yetersizliği olan 4,5 ve 6 yaş çocukların anne-babalarınınkinden daha yüksek bulunmuştur. Ancak zihinsel yetersizliği

olmayan 4, 5, ve 6 yaş çocukların anne-babaların sürekli kaygı ve aşırı koruyucu anne-baba tutumları zihinsel yetersizliği olan 4,5 ve 6 yaş çocukların anne-babalarından daha düşük bulunmuştur. Zihinsel yetersizliği olan çocukların anne-babaların benlik saygısı, sürekli kaygı, demokratik anne-baba tutumu ve aşırı koruyucu anne-baba tutumu puanları arasındaki farkın nedeni olarak çocuğun yaşından daha çok çocuğun durumundan kaynaklandığı düşünülmektedir. Zihinsel yetersizliği olmayan 6 yaş çocukların anne-babaların sürekli kaygılarının zihinsel yetersizliği olmayan 4 yaş çocukların anne-babalarından yüksek olmasının nedeni olarak 6 yaş çocukların çok kısa bir süre sonra bir üst kademe olan ilköğretime başlaması ve bununla birlikte yaşamlarında bazı değişikliklerin görülmesinden kaynaklanan kaygı olabilir (Servonsky ve Opas 1987). Wikler (1981) anne-babaların yaşadıkları kaygının bir nedeninin de çocuğun gelişim dönemlerinden kaynaklandığını bulmuştur. Arman'ın (2009) yaptığı çalışmada zihin engelli çocuğa sahip anne-babaların sürekli kaygılarının çocuğun yaşına göre farklılaşmadığını bulmuştur.

Araştırmada zihinsel yetersizliği olmayan kardeşi olan ve olmayan çocukların anne-babalarının benlik saygısı ve demokratik anne-baba tutumlarının zihinsel yetersizliği olan kardeşi olan ve olmayan çocukların anne-babalarından yüksektir. Ancak zihinsel yetersizliği olan kardeşi olan ve olmayan çocukların anne-babaların sürekli kaygıları zihinsel yetersizliği olmayan kardeşi olan ve olmayan çocukların anne-babalarından yüksektir. Ayrıca zihinsel yetersizliği olmayan kardeşi olan çocukların anne-babalarının aşırı koruyucu tutumları zihinsel yetersizliği olmayan kardeşi olan ve olmayan çocukların anne-babalarından düşüktür. Zihinsel yetersizliği olan kardeşi olan ve olmayan çocukların anne-babalarının benlik saygısı, sürekli kaygı ve demokratik anne-baba tutumları ile zihinsel yetersizliği olmayan kardeşi olan ve olmayan çocukların benlik saygısı, sürekli kaygı ve demokratik anne-baba tutumları arasındaki farkın çocuğun kardeşinin olup olmamasından çok çocuğun durumundan kaynaklandığı düşünülmektedir. zihinsel yetersizliği olmayan kardeşi olan çocukların anne-babalarının aşırı koruyucu tutumları zihinsel yetersizliği olmayan kardeşi olan ve olmayan çocukların anne-babalarından düşük olmasının nedeni çocuğun durumundan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

* Zihinsel yetersizliği olan çocukların anne-babalarının benlik saygıları, sürekli kaygı ve demokratik anne-baba tutumu açısından dezavantajlıdır. Bu nedenle ailelere bu özelliklerini artırıcı eğitim programları uygulanıp sonuçları değerlendirilebilir.

• Zihinsel yetersizliği olan çocukların özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine gitme süreleri anne-babaların durumluk kaygı ve sıkı disiplin anne-baba tutumu üzerinde etkili olduğu ancak sürekli kaygı, benlik saygısı ve olumlu anne-baba tutumları üzerinde etkili olmadığı bulunmuştur. Aile katılımlı özel eğitim ve rehabilitasyon uygulamaları sağlanarak bu özellikler üzerindeki etkisi araştırılabilir.

• Anne-babaların benlik saygısı, kaygı düzeyleri ve anne-baba tutumlarını çocukların yaşı, cinsiyeti ve kardeşinin olup olmamasından daha çok çocuğun zihinsel yetersizliği etkilidir. Bu nedenle çocukların bu özelliklerinden dolayı sıkıntı yaşayan ailelere destek hizmetleri sunulabilir.

• Bu araştırma zihinsel yetersizliği olan anne-babalar üzerinde yapılmıştır. Diğer yetersizliği olan çocukların anne-babaları ile yapılarak sonuçları değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- ALTUĞ-ÖZSOY, S., ÖZKAHRAMAN, Ş. ve ÇALLI, F.(2006). Zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin yaşadıkları güçlüklerin incelenmesi. *Aile ve Toplum: Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 3(9), 69-77.
- ARMAN, N.(2009). *Zihinsel engelli çocuğa sahip anne-babaların algıladıkları sosyal destek düzeyleri ile tükenmişlik ve kaygı düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi.
- ATAMAN, A. (2003). *Özel Eğitime Giriş*. Ankara : Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- AYDOĞAN-AKINCI, A. (1999). Özürlü çocuğa sahip anne, babaların umutsuzluk düzeylerinin belirlenmesi. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi.
- AYDOĞAN-AKINCI, A. ve DARICA, N. (2000). Özürlü çocuğa sahip anne-babaların umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Çocuk Forumu Dergisi*, 3(2), 25-31.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. (2005). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı İstatistik, Araştırma Deseni, SPSS Uygulamaları ve Yorum*. Pegem A Yayıncılık, Ankara. BAYMUR, F. (1994). *Genel Psikoloji*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- COOPERSMITH, S. (1967). *The Antecedents of Self -Esteem*. San Francisco: W.H.Freeman and Company.
- COŞKUN, Y. ve AKKAŞ, G.(2009). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 213-227.
- COŞKUN, H.Y. (2010). *Özürlü birey ve ailesinin sosyal iletişim sürecinde karşılaştığı ve yaşadığı durumlar hakkında teorik ve ampirik bir çalışma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi.
- ÇUHADAROĞLU, F.(1986). *Adölesanlarda benlik saygısı*. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Hacettepe Üniversitesi.
- ÇÜRÜK, N. (2008). *Ankara il merkezindeki iş okullarında 1. ve 4. sınıfa devam eden zihinsel engelli çocukların annelerinin kaygı ve sosyal destek düzeylerinin karşılaştıkları problemlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi.
- DEMİRTAŞ, A. VE DÖNMEZ, A. (2006). Yakın ilişkilerde kıskançlık: bireysel, ilişkisel ve durumsal değişkenler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 17(3), 181-191.
- DENİZ, M.E., DİLMAÇ, B. ve ARICAK, O.T.(2009). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk- sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 953-968
- DUMAN, H.(1995). *Zihinsel engelli çocuğa sahip anne babaların kaygı düzeylerinin karşılaştırılarak çocuğa yönelik beklentilerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- DÖNMEZER, İ.(1999). *Ailede İletişim ve Etkileşim*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- ERGİN, D., ŞEN, N., ERYILMAZ, N., PEKUSLU, S. ve KAYACI, M.(2007). Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin depresyon düzeyi ve etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi, Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10(1), 41-48.

- ERİPEK, S. (1996). *Zihinsel Engelli Çocuklar*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları. No: 41.
- ERİPEK, S.(2009). *Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuklar*. Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- FIŞILOĞLU, A. ve FIŞILOĞLU, H. (1997). *İşitme Engelli Birey ile Değişim Sürecindeki Ailelerin Karşılaştıkları Sorunlar. Farklılıklarla Yaşamak: Aile ve Toplumun Farklı Gereksinimleri Olan Bireylerle Birlikteliği*. Ankara: Türk Psikologları Derneği Yayınları.
- GİRLİ, A., YURDAKUL, A., SARISOY, M. ve ÖZEKES, M.(1998). Zihinsel engelli ve otistik çocukların ebeveynlerine yönelik grup danışmanlığının depresyon, benlik saygısı ve tutumları üzerine etkisi. 10. *Ulusal Psikoloji Kongresi Bildirisi*, Ankara, 16- 20 Eylül.
- GÖLAMIŞ- ERHAN, G. (2005). *Zihinsel engelli çocuğu olan annelerin umutsuzluk, karamsarlık, sosyal destek algılarının ve gelecek planlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi.
- GREENBERG, R.P., CONSTANTİNO, M. J. ve BRUCE, N. (2006). Are expectations still relevant for psychotherapy process and outcome? *Clinical Psychology Review*, 26, 657-678.
- GÜRÜN, O. A. (1991). *Psikoloji Sözlüğü*. İstanbul: İnkilap Kitapevi.
- HERKEN, H., TURAN, M., ŞENOL, Ş. ve KARACA, S.(2000). Down sendromlu çocuğu olan anne-babaların depresyon düzeyleri ve depresyonla başa çıkma becerileri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 7, 143-152.
- HOWARD, V.F., WILLIAMS, B. ve LEPPER, C.E.(2011). *Very Young Children with Special Needs*. Çeviri Editörü: Gönül Akçamete. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- İLHAN, L. (2009). Zihinsel engelli çocuğu olan anne-babaların çocuklarının özel eğitimleri sürecinde beden eğitimi ve spor etkinliklerine yaklaşımlarının değerlendirilmesi. *Niğde Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 3(1), 38-48.
- KARASAR, N.(2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- KERKORİAN, D., MCKAY, M. ve BANNON, W.M.(2006). Seeking help a second time: Parents'/Caregivers' characterizations of previous experiences with mental health services for their children and perceptions of barriers to future use. *American Journal of Orthopsychiatry*, 76:161-166.
- KÖKNEL, Ö.(1997). *Kişilik*. 14. Basım. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- KULAKSIZOĞLU, A.(2004). *Çocuk Ergen Eğitiminde Anne Baba Tutumları*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- LE COMPTE, G., LE COMPTE, A. ve ÖZER, S.(1978). Üç sosyoekonomik düzeyde Ankaralı annelerin çocuk yetiştirme tutumları: Bir ölçek uyarlaması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 1 (1), 5-8.
- LONG, C.A.(1995). *The development of self-esteem in young adolescents with mental retardation*. Unpublished Doctoral Thesis, University of Missouri, Columbia.
- NAR, E. (2005). *Beni Anlayın*. (3. Baskı). İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- ÖNDER, A.(2003). *Ailede İletişim*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- ÖZGÜVEN, İ.E.(1994). *Psikolojik Testler*. Ankara: PDREM Yayınları

- ÖNER, N. (1997). *Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testler, Bir Başvuru Kaynağı* (3.Baskı). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- ÖNER, N. ve LECOMPTE, A. (1985). *Süreksiz Durumluk/Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- ÖZDEMİR, O.(2010) . *Ailelere sunulan Hizmetler ve Destekler : Özel Eğitimde Aile Eğitimi ve Rehberliği*. A. Cavkaytar (ed.) Birinci Baskı. Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- ÖZŞENOL, F., ve ÜNAY, B.(2002). Engelli çocuklara sahip ailelerin psiko-sosyal durumlarının ve beklentilerinin incelenmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, 44(2), 188-194.
- ÖZÜDOĞRU-ERDOĞAN, H.N.(2010). Engelliler ve ailelerinin yaşadığı sorunlar. *Öz-Veri T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Hakemli Süreli Yayın*, 7 (2), 1635-1650.
- ROSENBERG, M. (1965). *Society and The Adolescent Self-Image*. New Jersey: Princeton University Press.
- SERVONSKY, J. ve OPAS, S.R (1987). *Nursing Management of Children*. Boston: Jones and Bartlett Publishers, 545-550
- ŞENDİL, G. ve BALKAN, K.İ. (2005). *Anne Baba Olmak Dizisi, Çocuğun Eğitimi Ailede Başlar*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- VAROL, N.(2010). *Aile Eğitimi*. Üçüncü Basım. Ankara: Kök Yayıncılık.
- VURAL, M.(2010). *Psikolojik destek programının, hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerinin umutsuzluk, iyimserlik ve pozitif-negatif duygu düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi.
- VURAL-BATIK, M. (2012). Psikolojik destek programının zihinsel yetersizliği olan çocukların annelerinin umutsuzluk ve iyimserlik düzeylerine etkisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31 (1), 64-87.
- WIKLER, L. (1981). *Chronic Stresses in Families of Mentally Retarded Children. Family Relations*, (30), 281-288.
- YILDIRIM-SARI, H.(2007). Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerde aile yüklenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 11 (2), 1-7.
- YAVUZER, H.(2000) *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.